

застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Доцільна аргументація положення КПК України (глава 27 «Підготовче провадження») про те, що суд не може переходити до судового розгляду, не вирішивши питання про забезпечення поданого цивільного позову [1].

Проф. Х. Р. Ханас наголошує, що однією з новел чинного КПК України є норма про те, що цивільний позов може бути пред'явлено і в справах про інші суспільно небезпечні діяння, які не є кримінальним правопорушенням (ч. 1 ст. 128 КПК України). Йдеться про суспільно небезпечні діяння, передбачені законом України про кримінальну відповідальність, вчинені в стані неосудності, або якщо особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку. Також, якщо таке діяння було вчинено неповнолітнім, до якого застосовується примусовий захід виховного (медичного) характеру.

Варто зауважити, що коли йдеться про випадки відшкодування шкоди, заподіяної суспільно небезпечними діяннями осіб, які перебували у стані неосудності, або якщо вони вчинили кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку, або діяння, вчинені неповнолітніми, які зрештою вирішуються в порядку цивільного судочинства, то особливих підстав для критики можливості розгляду цих питань у кримінальному судочинстві немає. До прикладу, в Італії пред'явлення цивільного позову не допускається в кримінальному судочинстві щодо неповнолітніх правопорушників, а в Естонії цивільний позов може бути пред'явлений і вирішений по суті при провадженні про застосування примусових заходів медичного характеру [4].

Таким чином, цивільний позов розглядають як матеріально-правову вимогу, яка реалізується в передбаченій законом процесуальній формі (позовній заяві) і являє собою клопотання цивільного позивача до підозрюваного, обвинуваченого, а у випадках, передбачених законом, – до цивільного відповідача, про відшкодування визначеної в грошовому еквіваленті шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Одночасне вирішення в межах кримінального провадження цивільного позову, сприяє захисту майнових і немайнових прав фізичної особи та/або майнових прав юридичної особи шляхом: об'єднання предмета доказування матеріально-правової та цивільно-правової відповідальності особи; наявності обов'язку органів досудового розслідування й прокуратури встановити осіб, які несуть цивільну правову відповідальність за заподіяну кримінальним правопорушенням шкоду; усунення дублювання в одночасному проведенні кримінального та цивільного судового розгляду, що за своєю метою сприяє об'єднанню провадження й унеможливорює винесення не однотипних рішень з тих самих питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воробйова І. А. (2016). Забезпечення та вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Класичний приватний університет. Запоріжжя. 218 с. Retrieved from: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/diss_Vorobiyova.pdf.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012. Retrieved from: <http://www.rada.gov.ua>; Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Удалова Л.Д., Рожнова В.В., Савицький Д.О., Хабло О.Ю. (2012). Кримінальний процес України. Навчальний посібник. Київ: Видавель.
4. Ханас Х. Р. (2013). Цивільний позов у кримінальній справі за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Бюлетень Міністерства юстиції України: Офіційне видання*. № 1. С. 138-145.

М.М. Коваль

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу

А.В. Малиновська

студентка 3 курсу, група ПВ-33

ЕКСПЕРТИЗИ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬСЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ПРО ЗІВАЛТУВАННЯ

Згвалтування – це особливий вид злочинів, який несе підвищену небезпеку для соціуму. Під час розслідування факту вчинення даного виду кримінального правопорушення, важливе значення має проведення таких слідчих дій, як допит потерпілої, огляд місця події, обшук, огляд одягу, допит підозрюваного, перевірка показань на місці скоєння злочину, пред'явлення для упізнання, прове-

дення судово-медичної, криміналістичної, судово-біологічної, судово-психіатричної та за необхідності інших видів експертиз.

Згідно ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5].

Можна виділити такі ознаки експертизи:

- проводиться експертною установою, експертом або експертами (ст. 242 КПК) [2];
- результати експертизи оформлюються висновком експерта, який є процесуальним джерелом доказів;
- строк проведення експертизи встановлюється керівником експертної установи і не повинен перевищувати 90 днів. Строк проведення експертизи починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи, і закінчується у день складання висновку експерта;
- у документі про призначення експертизи (залучення експерта) перераховуються всі об'єкти, які направляються на експертне дослідження, із зазначенням точного найменування, кількості, міри ваги, серії та номера (для грошей НБУ та іноземної валюти), інші відмінні індивідуальні ознаки тощо [3].

Слід виділити декілька видів експертиз, які найчастіше призначаються при розслідуванні кримінальних проваджень про зґвалтування, а також в яких випадках виникає необхідність у проведенні тієї чи іншої експертизи.

Для отримання даних про вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування), а також встановлення типу тілесних ушкоджень, що вказують на насильницький статевий акт, після відкриття кримінального провадження щодо потерпілої особи призначається судово-медична експертиза. За її допомогою визначають: наявність факту статевого акту та наслідки зґвалтування (ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, вагітність, зараження венеричною хворобою тощо). Об'єктом дослідження даного виду експертизи при зґвалтуванні є потерпілий, підозрюваний, їхній одяг, взуття, а також інші речові докази, які є важливими для встановлення точної та достовірної інформації, яка буде записана у висновку експерта.

Як показує практика у 50% випадків, потерпіла особа вчиняла гвалтівникові фізичний опір і на тілі підозрюваного можуть бути виявлені подряпини, садна, синці. Такі ушкодження інколи дозволяють упізнати гвалтівника і є доказом опору, який йому чинився. Тому особу, яка підозрюється в скоєнні зґвалтування бажано якомога швидше після його скоєння залучити до обстеження. Інколи обстеження обвинувачуваного підтверджують заяву потерпілої (виявлення конкретних ушкоджень у місцях, зазначених нею).

Судово-психіатрична експертиза у справах про статеві злочини призначається органами досудового слідства та суду і проводиться за їх відповідним рішенням для отримання відповіді на запитання, що виникають під час розслідування кримінальних проваджень з приводу психічного стану особи. Експертизу проводять державні спеціалізовані судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України, а також судові експерти [4].

Предметом експертизи є визначення психічного стану осіб, яким призначено експертизу, у конкретні проміжки часу і щодо певних обставин, що становлять інтерес для органів слідства та суду.

Об'єктами дослідження даної експертизи є:

- підозрювані, щодо яких в органах дізнання та слідства виникли сумніви про їх психічну повноцінність;
- обвинувачені та підсудні, щодо яких в органах слідства та суду виникли сумніви про їх осудність або можливість за психічним станом брати участь у слідчих діях чи судовому засіданні;
- свідки і потерпілі, щодо яких в органах слідства та суду виникли сумніви про їх психічну повноцінність;
- потерпілі, щодо яких вирішується питання про взаємозв'язок змін у їхньому психічному стані зі скоєними проти них протиправними діями;
- матеріали кримінального провадження, медична документація, аудіовізуальні матеріали та інша інформація про психічний стан особи (анамнез, історія хвороби), відповідно якої проводиться експертиза.

Після закінчення експертизи складається акт експертизи, що містить вступну, досліджувальну, мотивуючу частини і висновок. Висновок експерта повинен бути обґрунтованим і містити відповіді на поставлені перед ним запитання в межах його компетенції, мати конкретний характер.

Експертиза волокон, волокнистих матеріалів найчастіше призначається у кримінальних провадженнях, пов'язаних з розслідуванням вбивств, згвалтувань, розбійних нападів тощо. Призначаючи таку експертизу, необхідно якомога повніше надати речові докази, що містять інформацію про обставини події, спосіб і механізм злочину. На експертизу найчастіше направляються: предмети одягу потерпілих і підозрюваних, знаряддя злочину, об'єкти навколишнього середовища, пов'язані з подією злочину, мікрочастинки, вилучені з місця події.

У випадках вчинення згвалтування при контактній взаємодії рук із предметами одягу учасників злочину до речовини піднігтьового вмісту можуть потрапити фрагменти волокон одягу. Тому виходячи із обставин кримінального провадження доцільно направляти на дослідження не лише предмети одягу учасників події, які контактували між собою, а й зрізи їх нігтьових пластинок із нігтьовим вмістом.

При вилученні волокнистих матеріалів і виробів з них необхідно дотримуватися рекомендацій, сформульованих з урахуванням особливостей даного роду експертиз:

- одяг потерпілого вилучають відразу ж, як тільки розпочате кримінальне провадження;
- одяг підозрюваного вилучають у повному комплекті;
- при вилученні, огляді та упаковці не можна припускати стикання предметів одягу потерпілого і підозрюваного, а також одягу осіб, які проводили їх вилучення, пакування й огляд;
- одночасно з вилученням одягу мають бути зстрижені нігті потерпілого, підозрюваного й направлені окремою постановою на експертизу мікрочасток волокон до направлення їх на судово-медичну експертизу;
- кожний предмет одягу необхідно пакувати окремо в щільний папір із глянцевою поверхнею, кальку, поліетиленову плівку.

Останнім часом при розслідуванні кримінальних правопорушень про згвалтування набувають поширення геноідентифікаційні (генотипоскопічні) експертизи, основним завданням яких є ідентифікувати конкретну особу на основі генетичної інформації, що є в біологічних частинках, шматочках шкіри, а також у рідинах – слині, крові, поту [1].

Прочитавши вище написане, можна зробити висновок, що сутність проведення експертизи полягає у проведенні експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду дослідження, необхідного для з'ясування певних обставин справи, які мають значення для кримінального провадження.

Висновок експерта має велике значення для розслідування кримінального провадження, пов'язаних із згвалтуванням, він може стати основою для притягнення тієї чи іншої особи до кримінальної відповідальності, для правильної кваліфікації злочинного діяння, для зміни – наданого обвинувачення та може викрити підозрюваного чи потерпілу в поданні помилкових показань. Тому важливим в роботі експертів є недопущення помилок при проведенні експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Завидняк В. І. Призначення експертиз у провадженнях щодо злочинів, вчинених з особливою жорстокістю. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2015. Випуск 1 (2). С. 78-85.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10, 11-12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20200317>
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
4. Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи: завт. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8 травня 2018р. № 865. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18>
5. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>